

NOBELI KOMITEE VÕTAB RIIULIST BALTI KIRJANIKE LEKSIKONI

300 Baltic Writers: Estonia, Latvia, Lithuania. A reference guide to authors and their works. Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2009. 388 lk.

...ja asub uurima, kellele idabalti kirjanikest võiks lõpuks anda Nobeli kirjanduspreemia. Kõik on ühtviisi tundmatud, tuleb vaadata, kellest kõige pikemat kirjutatakse. Kõigi aegade eesti kirjanikest hõivab kõige enam veerge (5,5) Jaan Kross. Ju siis on tema kõige suurem eesti kirjanik – aga paraku, surnud. Elavatest, kes? Kaplinski, Rummo – 4, Traat, Valton, Vetemaa – 3,5, Baturin, Kivirähk, Luik, Niit, Runnel – 3, (Andres) Ehin, Kivisildnik, Kõiv, Mihkelson, Saat, Saluri – 2,5. Teised ei tule esialgu arvesse, mõnigi neist on küll leksikonis küündinud juba samale tasemele klassikutega (Kreutzwald, Juhan Liiv – kumbki 2 veergu), aga see ei näita küllap muud, kui vaid seda, et eesti kirjandusel algusi õigupoolest polegi, et see on tühjale kohale tehtud kirjandus, mida sisustavad peamiselt kas praeguses ajakübemes elavad või vastvalt manalasse varisenud kirjamehed. (Jah, peamiselt mehed, sest ülalmainitud 16 Nobeli peakandidaadi seas on naisi vaid 3.)

Nobeli komitee saab leksikonist teada, et tegelikult on suurimaid šansse Nobeli au pälvida hoopis lätlastel (Imants Ziedonis – 4,5 veergu) ja leedulastel (Mykolas Sluckis – ligi 5 veergu, Justinas Marcinkevičius – 4,5).

Nali naljaks – kuigi, jah, mingi tõe-

tera on selles ka. Kõik oleneb sellest, kes neid leksikone teevad. Minu kogemust mööda: inglaste, ameeriklaste või sakslaste tehtud maailmakirjanduse leksikonides torkavad oma rohkusega silma just vastavalt inglise, ameerika või saksa kirjanikud. Selle ingliskeelse Balti kirjanike leksikoni taga aimub eeskätt leedulaste aktiivsus, Leedus on raamat ka ilmunud. Nagu väljaandjad (Eesti Teaduste Akadeemia Uunderi ja Tuglase Kirjanduskeskus; Läti Ülikooli Kirjanduse, Folkloori ja Kunsti Instituut; Leedu Kirjanduse ja Folkloori Instituut) saatesõnas selgitavad, jagati leksikoni võetud kirjanike hulk hea-naaberluse kristlike põhimõtete järgi: iga maa pani välja 100 kirjanikku. Leksikoni peasiht öeldakse olevat „pakkuda pädevat sissejuhatust kolme Balti riigi kirjanduse võtmelisse andmestikku ning aidata kaasa selle edasisele levikule” (lk 6).

Et kolm Baltimaad kõigist (ja eriti keele) erinevustest hoolimata moodustavad ajaloolise ühisüksuse, siis ei esitleta kirjanikke kolme eraldi plokina, vaid raamat kulgeb tähestikulises järjekorras, eesti, läti, leedu kirjanikud läbi-segi: artiklite algusleheküljelt (lk 9) vaatab vastu – kõigist kirjanikest on nähtav ka näopilt – kena lätlanne Inga Ābele (snd 1972), leedulastest tuleb esimesena pagulaskirjanik Jonas Aistis (1904–1973, lk 10–11) ja eestlastest Artur Alliksaar (lk 15–16). Mulle tundub selline põhimõte sümpaatne. Kuigi see praegusel hetkel jääb paratamatult vaid sügavamate protsesside pealispin-

nale, väljendub selles märgiliselt ometi mingi soovitatav Balti tulevikuuhtsus.

Ehk kirjutatakse järgmisel aastatuhandel ka Balti kirjanduste võrdlev ajalugu, praegu peame leppima sellega, mis on: see tähendab, et igauks ajab ikkagi peamiselt oma asja ja isegi selles „oma” asja ajamises nähtub erinevusi kolme rahva (või täpsemini, kirjandusteadlaste kolme eri kollektiivi vahel, kes leksikoni on valmis meisterdanud). Eesti leksikonikoostajatele, kellest enamiku sünniaeg on hilisem 1960. aastast, on eriti silmatorkavalt armas nende „oma” aeg: alates 1960. aastast sündinud eesti kirjanikud haaravad leksikonis enda alla 30 veergu (ühtekokku 16 kirjanikku), võrdlusena lätlastel ligi kolm korda vähem: 10,5 veergu (8 kirjanikku). Tõsi, ka leedulased hindavad kõrgelt oma kaasaega (pärast 1960. sündinutele pühendatud 24 veergu), ent kui need jagada 9 kirjaniku peale, siis selgub, et esile on tõstetud vähem, kuid see-eest oma tähendust kindlamalt kinnitanud autorid, nende seas kahjuks ka elust lahkunud Jurga Ivanuskaitė, leedu tuntumaid tänapäevakirjanikke (1961–2007; ligi 4 veergu). Igal juhul paistab silma, et nii leedulastel kui ka lätlastel on kirjanduse uuem, elav osa klassikaga märksa enam tasakaalu viidud kui eestlastel: Donelaitise loomingut kirjeldavad leedulased ja Rainise loomingut lätlased 5 veerul. Kreutzwaldi ja Juhan Liivi „degradeerimisest” 2 veerule ja Koidula mahutamisest 2,5-le võiks ehk ka välja lugeda sedagi, et meie mõistuspärased ja praktilised kaasmaalased kalduvad üldiselt luulele eelistama tüsedamat proosat. (Seda, et teistel rahvastel luuletajad suurema au sees on kui eestlastel, täheldab oma raamatus „Paralleele ja paralleelisme” muuseas Jaan Kaplinski.) Kindlasti ei oleks Sirje Kiin, hiljuti üllitatud Marie Underi eluraamatu autor, rahul sellega, et Undergi, keda ta kusagil on kõrvutanud maailmakirjan-

duse suurkujudega, ei ole leksikoni koostajailt pälvinud enamat tähelepanu kui pelgalt kolmel veerul.

Üsna mõttetu oleks arutleda selle üle, kes leksikonist on välja jäänud. Ma ei tea ühtki rahvuseülest kirjandusleksikoni, mis ülekohtust täiesti vaba oleks. Mida universaalsem ja globaalsem leksikon on, seda napimalt mahub neisse väikeste rahvaste kirjanikke. Keegi ei peaks ka kujutlema, et on olemas mingi rahvusvaheline, rahvuseülene kõiketeadvus, mis oskab kõige väärikamaid kirjanikke rahvuskirjandustest välja noppida. See ülesanne antakse tavaliselt ikka vastava rahvuse kirjandusteadlastele ja edasi sõltub kõik juba nende maitsemeelest ja vaimsest ärksusest. On ka üsna selge, et suurtesse maailmakirjanduse leksikonidesse hõlmatu, mis puudutab väikseid kultuure, jääb ülivaldavalt passiivseks materjaliks. Keegi ei kuulu maailmakirjanduse kaanonisse üksnes sellepärast, et ta on võetud mõnda rahvusvahelisse kirjandusleksikoni. Kaanoni kujundab tõlkimine ja tõlkimisele järgnev (või samaaegne) tõlgendamine. Päril selge, et ükski idabalti kirjanik praegusel hetkel elavas maailmakirjanduslikus kaanonis ei osale. Ega Jaan Krosski sinna päriselt küündinud. Häid ajalooromaanide autoreid jagub maailmas kõikjale, võib-olla on just selles žanris eriti raske esile tõusta. Selleks peab kirjanikul olema oma tugev filosoofia, kahtlen aga, kas Krossil seda ikka oli väljaspool Euroopa valgustusest pärit meheideaali, mis praeguseks ajaks feminismi ja muude uuenduslike suundade surve all on õige tugevasti kokku kuivanud.

Kui nüüd siiski nimetada, keda sellest leksikonist – mille peasiht on ju edastada sõnumit heast kirjandusest Baltimaades – ei leia, siis tulevad mul hetkel meelde just mõned meie kirjutavad naised, kes ei ole ka lausa uustulnukad kirjandusväljal, nii et neid ei saadud märgata. Nõustun Cornelius

Hasselblattiga, kes järgmise Interlitteraria (nr 15, ilmub selle aasta sügisel) artiklis tugevasti arvustab naiste kõrvallesurumist senistes eesti kirjanduslugudes. Balti kirjanike leksikonis võinuksid väga hästi eesti kirjandust esindada Asta Põldmäe (tundlik-lüürilise proosa tunnustatud meistrina), Kärt Hellerma (lennuka kujutluse ja ergu kultuurikriitilise läkitusega kirjanik), samuti Mari Vallisoo – Juhan Liivi luuleauhinna kahekordne laureaat. Miskipärast aga on nad unustatud. Ei leidu leksikonis ka Anna Haavat, Maimu Bergi, Helga Nõud ega Aino Pervikut. Vahest on unustatud veelgi.

Õnneks ei ole tänapäeval nendel kirjanikel, kes leksikonidesse pole mahtunud, vaja liigselt kurvastada. Oli aeg, kui kirjandusleksikonide abita oli peaaegu võimatu leida täpsemaid andmeid kirjanike kohta. Leksikonid aegusid samal ajal kiiresti, nii et polnud sugugi lihtne teada, eriti kaugemate maade kirjanike kohta, kas nad on üldse elavate kirjas või juba teises ilmas. XXI sajandi algul on need mured õnneks murtud: internetis leidub aktualiseeritud teavet kõigi vähegi olulisemate kirjanike kohta, paljudel on seal koduleheküljed. Need, kes aga juba lähemat teavet soovivad, leiavad samuti internetist niidid, mida mööda kirjanikele ja nende loomele läheneda. Balti kirjanduste vastu ei ole maailmas just liiga suurt huvi. Vähesed baltofilid oskavad tavaliselt mõnda balti rahvaste keeltest ja leiavad vajalikud materjalid kas eesti-, läti- või leedukeelsetest allikatest.

Õeldu aga ei kahanda sugugi ingliskeelse Balti kirjanike leksikoni väärtust. Ma ei hakka lähemalt eritlema artiklite sisu. Olen täiesti veendunud, et need on kirjutatud täie vastutustundega, iga autor oma parimate võimete kohaselt. Ja ega ka artikli maht ju kõike näita. Nii avaldab Cornelius Hasselblatt, Kreutzwaldi-artikli autor, tegeli-

kult lauluisale kõrget tunnustust, mis siis, et napivõitu kirjutusruumis. Enamik leksikoni autoreid on hästi tajunud oma missiooni: üritada rõhutada juba artikli avaridadest peale ühe või teise kirjaniku erilisust, neid omadusi, mis selle või teise väljapaistvaks teevad.

Leksikoni suurimaid voorusi näen aga selles, et faktide koondamisel on ära tehtud tohutu töö. Igale artiklile järgneb kõigepealt lisandus pealkirjaga „Translations”. Selle alt võib leida andmed kõigi raamatutõlgete kohta, vahenduste kohta kogumikes ja antoloogiates ning paljudel juhtudel isegi viiteid ajakirjades ilmunud tõlgetele. Viited on antud lühenditena, mida leksikoni tagalehekülgedel avab põhjalik nimekiri nii rahvusvahelistest kogumikest kui ka antoloogiatest. See on küll niisugune andmestik, mis peaaegu täielikult puudub näiteks Oskar Kruusi ja Heino Puhveli suurtööst „Eesti kirjanike leksikonist” (2000, esialgsel kujul 1995).

Teine väärt lisand igale artiklile paigutub sektsiooni „Criticism”. Seal leiduvad enamasti päris täpsed andmed selle kohta, kus vastavast autorist võõrkeeltes, peaaesjalikult muidugi inglise keeles on kirjutatud. Ma ei julge midagi lõplikku väita läti ega leedu autorite kohta. Eesti osas panen tähele küll, et artiklite autorid on seda tööd teinud erineva hoolega. Osa näiteks nimetab ajakirjas World Literature Today ilmunud lühiretsensioone, teistel on need jäänud märkamata. Tegelikult need World Literature Today (varasema Books Abroadi) lühiarvustused on olnud üks väheseid Balti kirjanduste väljapoole peegeldusi teispoole meie enda ringkondi. Sellepärast pidanuksid artiklite autorid selle, veerand sajandit Ivar Ivaski juhitud ajakirja Balti-pegeldusi iseäranis silmas pidama. Õnneks ei ole autorite vaateväljast kõrvale jäänud Tartus ilmuv võõrkeelne Interlitteraria, mille üks esmafunkt-

sioone on just nimelt eesti kirjanduse väljapoole projitseerimine uurimuslikus plaanis. Samas väljaandes on avaldatud suuremal hulgal artikleid muudegi väikekirjanduste kohta. Näiteks läti uurija Sergei Kruksi üsna huvitav sotsioloogilise kallakuga võrdlev käsitlus Kreutzwaldi „Kalevipojast” ja Pumpursi „Läčplēsisest” ilmus *Interlitteraria* 8. numbris (2003). Vaatasin: paraku ei leidu sellele viidet ei Kreutzwaldi- ega Pumpursi-artikli kriitikaliskas.

Kas Nobeli komitee Balti kirjanike leksikoni riulilt võtab ja sellesse pilgu heidab, seda ma ei tea. Igal juhul aga võiks „300 Baltic Writers” Rootsi Akadeemia Nobeli-komitee, nagu ka maailma suuremate raamatukogude riulil oma koha sisse võtta. Tulevikuks. *Bona fide*.

JÜRI TALVET

VÄITEKIRI RAHVAMEDITSIIINIST

Ave Tupits. Käsitlusi rahvameditsiinist: mõiste kujunemine, kogumise ja uurimistöö kulg Eestis 20. sajandil. Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 13. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2009. 221 lk.

Rahvameditsiinile tähelepanu pööramine kõneleb eesti folkloristika tänapäevastest suundumustest. Koos rahvaluule mõiste avardamisega toimusid 1980.–1990. aastate vahetusel ka muutused folkloori uurimisparadigmades, Tiiu Jaago sõnul: „Niipea kui teoorias on jõutud sõnastada, mis on „rahvaluule”, on rahvaluule ise jõudnud muutuda ja mõiste nõuab taas uut selgitust.”¹ Selle muutuste ajajärgu folkloristikat iseloomustab kontekstikeskse vaatlusviisi võidukäik ja filoloogilise ainekäsitluse taandumine, žanrihälvete ja polüfunktsionaalsuse tunnistamine folkloori loomuliku oleku juurde kuuluvaks.

Üpriski pragmaatilise loomuga rahvameditsiini poeetikasisaldus on teadagi napp, kuid veel hiljaaegu oli Eduard Laugaste oma kõrgkooliõpikus rõhutanud, et rahvaluule on kunst (vaimne kunstilooming) ja et see „pakub esteetilisi elamusi ja rahuldab inimese kunsti-

vajadusi”.² Rahvaluuleliikide omavahe- lise seoseid selgitaval skeemil on ta esile toonud kolm eraldi rubriiki: 1) poeetiline folkloor, 2) etnograafia ning 3) muusika. Esimene rubriik hõlmab rahvajutud, rahvalaulud ning väikeliigid – vanasõnad, mõistatused ja kõnekäänud –, etnograafia alla kuuluvad usund, kombed, tantsud ja mängud, rahvamuusika rubriigist ka pillid.³ Rahvameditsiini on selles õpikus käsitletud hoopiski väljaspool süstemaatilist osa, inimese maailmatunnetuse kujunemise ülevaates. Siin on kohta veel näiteks rahvaastronomiale, rahvabotaanikale ja rahvakalendri- le. Rahvameditsiinile keskenduvas lõigus on küll otsekui õigustuseks osutatud seosele poeetilise folkloori liikidega, niisiis „paljud kogemused jäädvustati rahvajuttudes, rahvalauludes, vanasõnades”.⁴ Laugaste esitatud skeemi kaasajastades on Anu Korb rahvaluuleliikide loendisse lisanud viisid, loodushäälendid, nõidus- sõnad, tantsud, mängud, samuti usundi ja kombestiku.⁵

² E. Laugaste, Eesti rahvaluule. Kolmas, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, 1986, lk 63.

³ E. Laugaste, Eesti rahvaluule, lk 65.

⁴ E. Laugaste, Eesti rahvaluule, lk 35.

⁵ Eesti A & O. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1993, lk 30.

¹ T. Jaago, Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis. – Mäetagused 1999, nr 9, lk 70.

Ave Tupitsa doktoriväitekirja esimesest peatükist ilmneb, et tähelepanu pööramine rahvameditsiini uurimise folkloristlikule suunale plegi vähemasti Euroopas teab kui aktuaalne olnud (enam on autor analüüsinud Soome, Skandinaaviamaade, Saksa, Austria, Iirimaa autorite käsitlusi). Rahvameditsiini mõiste määratlemisega on tegelnud mitme eriala uurijad, sh olulisel määral akadeemilise meditsiini ja ka etnograafia poolelt. Interdistsiplinaarne lähenemine ainele (meditsiini-antropoloogide, -ajaloolaste, etnoloogide jt töodes) tõi kaasa rohkesti erinevaid, uurija taustsüsteemist lähtuvaid vaatenurki, vastavalt ka paralleelmõisteid: etnomeditsiin, rahvameditsiin, pärimusmeditsiin, maagiline meditsiin, alternatiivmeditsiin, koolimeditsiin, teaduslik ehk akadeemiline meditsiin. Käsitlusi iseloomustab püüd eritleda rahvameditsiini ja koolimeditsiini kui vastandmõisteid, ent väitekirja autor möönab targu, et teadusliku meditsiini seisukohalt kuulub rahvameditsiin samuti alternatiivsete ravivõimaluste hulka, ometi on alternatiivmeditsiin praegu-seks professionaliseerunud (lk 18). Eestis on nii etnoloog Andra Veidemann, folklorist Marju Kõivupuu kui ka farmatseut Renata Sõukand esile toonud kooli- ja rahvameditsiini ühiseid jooni ning rõhutanud rahvameditsiini kompleksset olemust ja sünkreetilisust.

Autorile näikse olevat eeskuju andjaks ja suunanäitajaks eriti Põhjamaade folkloristide, näiteks Lauri Honko (Soome), Bente Alveri ja Torunn Selbergi (Norra), Birgitte Rørbye (Rootsi) uurimused. Tänu Ave Tupitsa põhjalikule süüvimisele rahvameditsiini üldkäsitluse saab paremini mõistetavaks ka meditsiinipärimuse kogumise ja uurimise käik Eestis. Rahvaluule suurkogumise organiseerija Jakob Hurt pidas vanavara rahva ajaloo peegelduseks ega jätnud kogumisüleskutsetes uskumusi ja kombestikukirjeldusi mai-

nimata. Nendest selekteerus ERA-s rahvameditsiini kartoteegi tuumik, süstematiseerimisel said oluliseks diagnoos ja/või haigustunnused. Veterinaaria leidis koa elatusalade kartoteegis, taimeravi kirjeldavad uskumusteated dubleeriti 1969.–1970. aastatel meditsiinikartoteegist rahvabotaanika kartoteeki. Mütoloogilised haigused (halltõbi, katk, maa-alused, lendva jts) kuuluvad tänini usundiliste muistendite korpusesse, loitsudel ehk nõiasõnadel on omaette rahvaluuleliigi staatus. Ootuspäraselt on folkloristlikust vaatenurgast kuni 1980. aastateni ikkagi enam tähelepanu leidnud poeetilise folkloori liigid: loitsud ja muistendid.

Geograafilis-ajaloolise uurimismetodi sätetele vastavalt lähtuti XX sajandi esimesel poolel tekstivariantide võimalikult ammendava kogumise nõudest ega saa öelda, et rahvameditsiini teemat oleks vähe talletatud. Kogumistöö kulgemisest ülevaate andmiseks on Ave Tupits kasutanud põhiliselt küsitluskavu (need on väitekirja lisa ka ära toodud) ning koondaruandeid rahvaluulekorrespondentide saatetiste kohta. Püsivalt kasutusel olnud põhjaliku küsitluskava koostajate esireas on meedikud Mihkel Kask ja Kaljo Villako. Taas ilmneb vastasseis: kuigi üleskutse oli suunatud arstidele, ei väärtustanud need rahvaravi usundilist tausta ning algatus vaibus peagi. See-eest laekus 1959. aastal ilmunud küsitluskavale rikkalikult vastuseid rahvaluulekorrespondentidelt ja seda koguni 1980. aastateni.

Seejärel, 1980. aastatest alates, võib Eestis konstateerida rahvaravi aktuaalsuse märgatavat tõusu ning üksiti ka rahvameditsiini kogumistöö elavnemist käsikäes uurimisega. Mare Kõiva algatas populaarsete rahvaravitsete intervjuerimise, keskendus loitsude klassifitseerimisele ning analüüsimisele. Meedikute poolelt propageeris eriti taimravi kasutamist Aili Paju, farma-

kognostina asus ravimtaimede rahvapärimuslikku kasutamist uurima Ain Raal. Teemakohase teadustöö osakaal on viimastel kümnenditel eesti folkloristikas oluliselt kasvanud, nendib Ave Tupits ning soovitab meilgi kasutusele võtta Birgitte Rørbye väljapakutud ter-

mini *meditsiinifolkloristika*: tegemist on aktuaalse ja arenemisvõimelise teadussuunaga mitme erineva distsipliini piirimal.

MALL HIEMÄE

UURIMUS VERBI JA NOOMENI PÜSIÜHENDITEST

Kadri Muischnek. Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. (Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 17.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006. 200 lk.

Lausestruktuuri ühe probleempiirkonna moodustavad verbi ja noomeni ühendid, mis on rohkem või vähem kokku kasvanud. Kord moodustavad nad lause sisu ja ehituse jaoks jagunematu, ülekantud tähendusega terviku, tingivad verbi kombel käituses eriomase lausestruktuuri, ilma et noomen omapäi fraase hakkaks moodustama (näiteks *jalga laskma* tingib laiendi *kust*, aga sõna *jalg* juurde ei saa lisada täiendit, nagu *kelle* või *kumba*). Vahel on ülekantud tähendusega ainult üks osa ühendist, näiteks ühendis *jänest sõitma* on *sõitma* lausa otseses tähenduses. Mõni ühend tundub küll sisulise tervikuna, aga samal ajal saab noomenit laiendada (nt *surma saama: sai õnnetut surma*). Seda grammatika, leksika ja fraseoloogia kokkupuuteala, kus keeleliste liigitamiste ebamäärasus ning süvauurimuste senine puudumine on end nii teoreetilises kui ka rakenduslikus plaanis teravalt tunda andnud, on analüüsinud oma artikliväitekirjas Kadri Muischnek. Kuigi töö valmimisest on juba mõni aasta ja autorgi on edasistes uurimustes ja arvutilingvistilises töös teematikat edasi arendanud, jääb selle väitekirja püsiväärtuseks problemaatika selgitamine, aluse pane-

mine püsiühendite mitmetahulisele analüüsile ja selle rakendustele keele arvutitöötluses.

Doktoritöö teenib nii keelekirjelduslikke kui ka arvutilingvistilisi eesmärgi: ühelt poolt kindlaks teha ühendite rühmad, ühendi komponentide ning ühendi kui terviku omadused, teiselt poolt selgitada võimalusi verbikesksete kollokatsioonide tekstis tuvastamiseks ning rakendada püsiühendite uurimise tulemusi nende leksikonipõhisel märgendamisel. Uurimismaterjalina on kasutatud TÜ eesti keele püsiühendite andmebaasi, eesti keele segakorpus ja püsiühendite suhtes märgendatud korpus. Töö põhiosadeks on artikleid seostav ja sissejuhatav ülevaateosa, seitse artiklit, mis püsiühendite problemaatikat eri vaatenurkadest kirjeldavad, ja kokkuvõte.

Töö algab sissejuhatusega, milles esitatakse töö eesmärgid, tutvustatakse materjali ja töö ülesehitust. Teoreetilist tausta andvates peatükkides tuuakse ülevaade eri tüüpi püsiühendeist (idioom, tugiverbiühend, kollokatsioon), nende käsitlemisest rahvusvahelises ja kodumaises keeleteaduses, grammatiseerumisest ja leksikaliseerumisest, verbist lause struktuurilise keskmene, perifrastilise öeldise käsitlemisest eesti keeleteaduses.

Artiklitest viies on esiplaanil püsiühendite lingvistilise analüüsi eri vaatenurgad, kahes selle rakendused arvutilingvistikas. Samal ajal on need

kaks lähenemist sageli tihedas seoses, üksteist toetades. Artiklid on varem avaldatud Emakeele Seltsi aastaraamatus, Keeles ja Kirjanduses, rahvusvahelistes arvutilingvistika kogumikes jm.

Püsiühendite liigitamist käsitleb artikkel „Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles”. Lähtekohaks on Huno Rätsepa esitatud väljendverbi kriteeriumid. Analüüsitud on idioomi ja vaba sõnaühendi omaduste vaherkorda püsiühendites ja selle tulemusena on ühendid jaotatud viide rühma skaalal prototüüpselt väljendverbiga (nt *lokku lööma*) tugiverbikonstruktsioonini (nt *tantsu lööma*). Vaadeldavate ühendite kirevuses luuakse selge süsteem. See artikkel oma laia haardega pakub tuge igale verbiühendite uurijale.

Eraldi on käsitletud mitmesuguste püsiühendite nominaalseid komponente. Artikkel „Eesti keele verbikeskse püsiühendite nominaalsetest komponentidest” vaatlleb ühendite sagedasemaid nimi-, omadus- ja kaassõnu nii semantika kui ka vormi vaatenurgast. Selgub, et nagu on levinud somaatilise fraseoloogia, nii on ka somaatilise sõnavaraga (*käsi, silm, pea, suu* jne) verbikesksed püsiühendid kõige levinumad – püsiühendites avaldub antropotsentriline maailmapilt. Käsitletakse ka püsiühendite ainukordseid komponente, nagu *kihla (vedama), lulli (lööma), lokku (lööma), vehkat (tegema)*. Kaassõnadest on tavalisimad need, mis on kognitiivselt olulisimad ja kuuluvad eesti keele tuumsõnavarrale: *alla, peale, vastu, üle (südame peale jääma, vastu muhku andma)*.

Kaks väitekirja artiklit käsitlevad üht seni uurimata püsiühenditüüpi, tugiverbikonstruktsiooni. Tugiverbi mõiste on keeleteaduses välja toodud juba 1980. aastatel, kuid eesti keele analüüsis on selle rakendamine saanud alguse tänu Kadri Muischneki uurimusele. Tugiverbikonstruktsiooni all mõistetak-

se minimaalse leksikaalse sisuga, lause grammatilise keskmena toimiva verbi ja sisuka noomeni või noomenifraasi ühendit (nt *kõnet pidama, tundi andma, tööd tegema*). Tugiverbideks on sageli tuumverbid, nii jätkab Kadri Muischneki verbikäsitus Ilona Trageli väitekirja „Eesti keele tuumverbid” (2003) alustatud teed. Tugiverbikonstruktsioonid on eesti keeles vägagi levinud, eesti keele analüütilisustendentsiga sobivad nad hästi kokku. Teiselt poolt toetub tugiverbikonstruktsioonidele ka taunitud nominaalstiil. Kuigi Kadri Muischneki töö ülesandeks pole vaadeldavate keelenähtuste heakeelsuse aspekt, annab ta teoreetiline analüüs lähtekohti ka keelekorralduslikele käsitlustele. Artiklis „Eesti keele tugiverbid ja nende mõju lause ehitusele” tutvustatakse tugiverbikonstruktsiooni mõistet ja mõningaid eesti tugiverbikonstruktsioonide grammatilisi omadusi. Esitatakse olulisemad tugiverbid (nt *tegema, pidama, ajama, laskma*), avastatakse lause semantilise ja süntaktilise struktuuri suhe sisuka verbi ja tugiverbikonstruktsiooni korral ning tuuakse välja tugiverbikonstruktsioonide vajalikkuse põhjusi: transitivsus peitmine või lisamine, tegevuse väljendamine referentsiaalsena jne. Ka järgmine artikkel „Tugiverbiga üldiselt ja intransitiivsest tugiverbikonstruktsioonist lähemalt” süveneb tugiverbi temaatikasse, analüüsides eri tugiverbikonstruktsioonide süntaktilis-semantilisi omadusi ning tugiverbide grammatiseerumise määra.

Mitut tüüpi verbikesksete püsiühendite omadusi kirjeldab artikkel „Eesti keele verbikesksed püsiühendid tekstikorpuses”. Tuuakse välja 300 000 sõnast koosneva tekstikorpuse sagedasemad ühendid (nt *aru saama, end tundma, meelde tuletama, tööd tegema*), noomenite grammatilised omadused ning nende suhe ühendi kivistumise määraga. Läbipaistmatutes idioomides

(nt *aru saama, tähele panema*) ei võta nimisõnad atribuute, läbipaistvates aga küll (*vaeva nägema, nt suurt vaeva nägema*). Eriti sageli modifitseeritakse tugiverbiühendi nimisõna (nt *kõnet pidama: pidas ülistava kõne*). Nii idioomaatilise ühendi kui ka tugiverbiühendi nominaalne komponent võib varieeruda käändes ja arvus analoogiliselt iseseisvate noomenitega.

Arvutilingvistiline vaatenurk on esiplaanil kahes ingliskeelses artiklis, mis on kirjutatud kaasautorluses Heiki-Jaan Kaalepiga. Neist esimene („Using Text Corpus to Create A Comprehensive List of Phrasal Verbs”) analüüsib statistiliste meetodite kasutamist tekstis leiduvate püsiühendite tuvastamiseks. Esitatakse püsiühendite tekstikorpusest tuvastamine SENVA tarkvara abil, mille tulemusena on loodud 16 000 üksusest koosnev eesti püsiühendite andmebaas. Andmebaas on üks osa väitekirja keelematerjalist. Teine artikkel („Multi-word verbs in a flexible language: the case of Estonian”) rakendab püsiühendite lingvistilise

analüüsi tulemusi arvutilingvistikas, püsiühendite leksikonipõhisel märgendamisel tekstis. Püsiühendite märgendaja on vajalik näiteks vahemoodulina automaatse morfoloogilise ja süntaktilise analüüsi vahel. Järeldatakse, et flektiivses keeles peab püsiühendite leidmisele eelnema morfoloogiline analüüs ja ühestamine.

Kokkuvõttes on üldistatud ja seostatud peamised uurimistulemused ja järeldused verbi, noomeni ja kogu ühendi omaduste ja käitumise, ühenditüüpide kontiinuumi, püsiühendite automaattöötamise ja muu kohta.

Kadri Muischneki väitekirja on tublisti edendanud meie teadmisi püsiühenditest. Tugiverbi mõiste on läinud kasutusele, ühendite süsteemis ja selle omadustes on selgem orienteeruda. Töö on loonud põhja nii Kadri Muischneki enda kui ka teiste uurijate huvitavatele ettekannetele ja publikatsioonidele ning püsiühendite arvutitöötamise arendamisele.

HELLE METSLANG